

УДК 37.013:614.8:355.58
JEL Classification: I21, I28

DOI: <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2025.3.31>

Коляса П.І.,
старший викладач кафедри освітології і педагогіки,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5388-8993>,
Башуцька О.С.,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економічної кібернетики та інформатики,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2445-896X>,
Завитій О.П.,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри енергетичних систем та бізнес-аналітики,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7439-6923>,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ТА ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Koliasa P.I.,
senior lecturer at the department of educology and pedagogy,
Bashutska O.S.,
and.sc.(econ.), assoc. prof.,
associate professor at the department of
economic cybernetics and informatics,
Zavytii O.P.,
and.sc.(econ.), associate professor,
associate professor at the department of
energy systems and business analytics,
West Ukrainian National University, Ternopil

INNOVATIVE PEDAGOGICAL APPROACHES TO TEACHING LIFE SAFETY AND CIVIL PROTECTION IN VOCATIONAL EDUCATION INSTITUTIONS

Постановка проблеми. Сучасні трансформаційні процеси розвитку українського суспільства супроводжуються зростанням рівня техногенних, природних та соціальних ризиків, що обумовлює необхідність формування у майбутніх фахівців готовності до забезпечення безпеки життєдіяльності у професійній діяльності та повсякденному житті. Умови воєнного стану, масштабні соціально-економічні зміни та розвиток складних технологічних систем актуалізують проблему формування культури безпеки як важливої складової професійної підготовки.

Відповідно до Закону України «Про освіту» та Закону України «Про професійну (професійно-технічну) освіту», одним із пріоритетних завдань сучасної освіти є формування компетентностей, що забезпечують безпечну життєдіяльність особистості та здатність діяти в умовах надзвичайних ситуацій [1; 2]. Водночас Кодекс цивільного захисту України визначає необхідність системної підготовки населення до дій у надзвичайних ситуаціях та формування культури безпеки як складової державної політики у сфері цивільного захисту [3].

Разом із тим, аналіз освітньої практики свідчить, що традиційні підходи до викладання безпеки життєдіяльності часто орієнтовані на засвоєння теоретичних знань, що не забезпечує достатнього рівня сформованості практичних навичок реагування на небезпечні ситуації. У цьому контексті виникає необхідність модернізації освітнього процесу шляхом упровадження інноваційних педагогічних технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підготовки здобувачів освіти до безпечної професійної діяльності є предметом досліджень сучасних науковців. Зокрема, питання

формування культури безпеки розглядаються у працях багатьох учених, які наголошують а необхідності інтеграції ціннісних орієнтацій у зміст професійної підготовки.

Наукові розвідки В. Бикова підтверджують, що цифровізація освітнього середовища створює нові можливості для формування професійних компетентностей та розвитку адаптивного навчання [4]. Методологічні засади трансформації професійної освіти в умовах цифровізації охарактеризовано у працях А. Гуржія та В. Радкевич, які підкреслюють необхідність переходу до інноваційних дидактичних моделей підготовки фахівців [5].

Зарубіжні дослідження доводять ефективність використання симуляційних технологій та віртуальної реальності у професійній підготовці фахівців ризиконебезпечних галузей. Так, G. Makransky обґрунтовує педагогічний потенціал імерсивного навчання як засобу формування практичних навичок діяльності в умовах ризику [6]. У дослідженні J. Radianti доведено ефективність використання технологій віртуальної реальності у формуванні професійних компетентностей здобувачів освіти [7].

Водночас аналіз наукових джерел свідчить про необхідність подальшого дослідження комплексного використання інноваційних підходів у викладанні дисциплін безпекового циклу у закладах професійної освіти.

Постановка завдання. Метою статті є теоретичне обґрунтування інноваційних підходів до викладання безпеки життєдіяльності та цивільного захисту в закладах професійної освіти й визначення їх значення для формування професійної компетентності майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна професійна освіта функціонує в умовах глибоких суспільних трансформацій, що зумовлює необхідність переосмислення підходів до формування готовності майбутніх фахівців до безпечної професійної діяльності. Викладання безпеки життєдіяльності та цивільного захисту поступово набуває системного міждисциплінарного характеру, що передбачає інтеграцію знань із технічних, соціальних, психологічних та управлінських сфер. Така інтеграція сприяє формуванню комплексного бачення безпеки як багатовимірного явища, що охоплює не лише виробничі процеси, а й соціальну взаємодію, інформаційне середовище та психологічну стійкість особистості.

Теоретичне осмислення інноваційних підходів до викладання безпеки життєдіяльності ґрунтується на положеннях конструктивістської педагогіки, відповідно до якої знання не передаються у готовому вигляді, а формуються у процесі активної взаємодії здобувача освіти з освітнім середовищем. У межах такого підходу особливого значення набуває створення педагогічних ситуацій, що моделюють реальні професійні ризики та стимулюють здобувачів освіти до самостійного пошуку рішень. Конструктивістська модель навчання дає змогу формувати у майбутніх фахівців здатність до аналізу небезпечних ситуацій, прогнозування їх розвитку та прийняття відповідальних рішень, що підтверджується сучасними дослідженнями професійної освіти [5].

Важливим теоретичним підґрунтям інноваційного викладання безпеки життєдіяльності є ризик-орієнтований підхід, який передбачає формування здатності здобувачів освіти аналізувати небезпечні фактори виробничого середовища та прогнозувати можливі наслідки їх впливу. Ризик-орієнтоване навчання сприяє розвитку аналітичного мислення та формує у майбутніх фахівців здатність приймати рішення в умовах невизначеності. Застосування цього підходу відповідає сучасним міжнародним стандартам управління безпекою праці, що орієнтовані на попередження небезпечних ситуацій, а не лише на ліквідацію їх наслідків.

Особливого значення набуває аксіологічний підхід, який передбачає формування ціннісного ставлення до життя і здоров'я людини як базової соціальної та професійної цінності. У межах аксіологічного підходу культура безпеки розглядається не лише як сукупність знань і навичок, а як інтегрована система особистісних установок, що визначають поведінку фахівця у професійній діяльності. Формування культури безпеки передбачає розвиток відповідальності за власні дії, усвідомлення соціальної значущості дотримання норм безпеки та готовність до колективної взаємодії у надзвичайних ситуаціях, що підтверджується сучасними педагогічними дослідженнями формування професійних цінностей [5].

Компетентнісний підхід, що визначається провідною парадигмою сучасної освіти, орієнтує освітній процес на формування здатності здобувача освіти ефективно діяти в умовах ризику та невизначеності. У межах підготовки з безпеки життєдіяльності компетентність розглядається як інтегративна характеристика, що поєднує знання про небезпечні чинники, сформовані практичні навички безпечної поведінки, відповідні ціннісні орієнтації та готовність до прийняття відповідальних рішень. Наукові дослідження підтверджують, що саме ціннісно-мотиваційна складова професійної підготовки визначає рівень відповідальності особистості за дотримання норм безпеки та формує культуру безпечної діяльності.

З огляду на це, навчання дисциплін безпекового циклу доцільно будувати на засадах практико-орієнтованого підходу, який передбачає максимальне наближення освітнього процесу до реальних умов професійної діяльності. Моделювання виробничих ситуацій, аналіз причин аварій і надзвичайних подій, відпрацювання алгоритмів поведінки у кризових умовах сприяють формуванню стійких

професійних умінь та забезпечують розвиток здатності діяти в нестандартних ситуаціях. Практико-орієнтований підхід узгоджується з положеннями Кодексу цивільного захисту України, у якому підкреслюється необхідність формування готовності населення до ефективного реагування на надзвичайні ситуації [3].

Особливого значення у сучасних умовах набуває психологічний компонент підготовки здобувачів освіти до діяльності в умовах небезпеки. Досвід надзвичайних ситуацій свідчить, що ефективність реагування значною мірою залежить від рівня психологічної стійкості, здатності швидко приймати рішення та контролювати емоційний стан. У зв'язку з цим освітній процес повинен включати елементи тренінгових технологій, спрямованих на формування стресостійкості та розвиток навичок командної взаємодії. Такий підхід забезпечує формування соціально-психологічної готовності до діяльності в умовах ризику.

Цифровізація освіти відкриває нові можливості для вдосконалення методики викладання безпеки життєдіяльності. Використання симуляційного навчання дозволяє створювати навчальні ситуації, максимально наближені до реальних умов професійної діяльності. Імерсивні технології забезпечують можливість моделювання складних небезпечних ситуацій, у межах яких здобувач освіти може не лише спостерігати, а й активно взаємодіяти з навчальним середовищем. Дослідження G. Makransky підтверджують, що використання віртуальної реальності значно підвищує рівень залученості здобувачів освіти та сприяє формуванню практичних навичок реагування на небезпечні ситуації [6]. Аналогічні результати доводять ефективність застосування технологій віртуальної реальності у професійній підготовці фахівців ризиконебезпечних галузей [7].

Важливим аспектом модернізації викладання дисциплін безпекового циклу є використання гейміфікації як інструменту активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти. Ігрові технології сприяють формуванню навичок прийняття рішень у кризових умовах та розвитку командної взаємодії. Педагогічна ефективність гейміфікації полягає у створенні ситуації навчального моделювання, у межах якої здобувач освіти виступає активним суб'єктом освітнього процесу. Такий підхід дозволяє поєднати навчальну діяльність із елементами змагальності, що підвищує мотивацію до навчання.

У контексті сучасних освітніх трансформацій важливого значення набуває використання технології мікронавчання, яка передбачає подання навчального матеріалу у вигляді коротких змістових модулів. Застосування мікронавчання відповідає когнітивним особливостям сприйняття інформації в умовах цифрового суспільства та сприяє підвищенню ефективності засвоєння навчального матеріалу. Дослідження доводять, що використання мікронавчання забезпечує гнучкість освітнього процесу та сприяє індивідуалізації навчання [8].

Цифрові освітні платформи забезпечують інтерактивність освітнього процесу та створюють умови для дистанційної підготовки здобувачів освіти. Використання цифрових технологій сприяє формуванню інформаційно-цифрової компетентності майбутніх фахівців, що відповідає положенням Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України [9]. Цифровізація освітнього середовища дозволяє здійснювати моніторинг навчальної діяльності здобувачів освіти та забезпечує персоналізацію навчання.

Інтегративний характер викладання безпеки життєдіяльності передбачає поєднання змісту дисциплін безпекового циклу з професійно орієнтованими навчальними предметами. Такий підхід забезпечує формування системного мислення та сприяє усвідомленню здобувачами освіти взаємозв'язку між технологічними процесами та вимогами безпеки праці. Інтеграція знань дозволяє формувати у майбутніх фахівців здатність прогнозувати ризики та забезпечувати безпечні умови професійної діяльності.

Важливим напрямом модернізації викладання дисциплін безпекового циклу є формування аксіологічної складової професійної підготовки, що передбачає розвиток ціннісного ставлення до життя і здоров'я людини. Формування культури безпеки розглядається як результат системного педагогічного впливу, спрямованого на розвиток відповідальності особистості за результати власної діяльності. Такий підхід відповідає сучасним освітнім тенденціям, що орієнтовані на розвиток особистості як суб'єкта професійної діяльності.

Управлінський аспект підготовки здобувачів освіти до безпечної діяльності передбачає формування здатності організовувати безпечні умови праці та здійснювати контроль за дотриманням норм безпеки. Формування управлінських компетентностей сприяє розвитку професійної відповідальності та готовності до прийняття управлінських рішень у кризових ситуаціях.

Таким чином, інноваційні підходи до викладання безпеки життєдіяльності та цивільного захисту забезпечують комплексну підготовку здобувачів професійної освіти до діяльності в умовах ризику та сприяють формуванню культури безпеки як інтегральної складової професійної компетентності майбутнього фахівця.

Висновки з проведеного дослідження. Аналіз сучасних наукових підходів до викладання безпеки життєдіяльності та основ цивільного захисту у закладах професійної освіти засвідчив необхідність модернізації змісту та методики підготовки майбутніх фахівців відповідно до сучасних соціальних викликів.

Теоретичний аналіз наукових джерел дав змогу обґрунтувати доцільність використання інноваційних педагогічних підходів у викладанні безпеки життєдіяльності та основ цивільного захисту. Встановлено, що компетентнісний підхід орієнтує освітній процес на формування здатності здобувачів освіти застосовувати знання та навички у професійній діяльності, практико-орієнтований підхід забезпечує наближення навчання до реальних умов професійного середовища, інтегративний підхід сприяє формуванню системного бачення безпеки діяльності, а цифровий підхід відкриває нові можливості для модернізації освітнього процесу.

Узагальнення сучасних педагогічних концепцій дозволяє розглядати викладання дисциплін безпекового циклу як комплексну педагогічну систему, що поєднує когнітивний, ціннісно-мотиваційний та поведінковий компоненти професійної підготовки. У цьому контексті культура безпеки є інтегрованою характеристикою особистості майбутнього фахівця, яка відображає рівень сформованості відповідального ставлення до збереження життя і здоров'я людини, здатності прогнозувати небезпечні ситуації та забезпечувати безпечні умови професійної діяльності.

Теоретична значущість дослідження полягає у систематизації сучасних підходів до викладання дисциплін безпекового циклу та обґрунтуванні можливостей інтеграції синергетичного, конструктивістського, системного, ризик-орієнтованого та аксіологічного підходів у професійній підготовці здобувачів освіти. Практична значущість полягає у можливості використання узагальнених положень під час розроблення освітніх програм, навчально-методичного забезпечення та цифрових освітніх ресурсів для підготовки майбутніх фахівців.

Перспективи подальших наукових розвідок доцільно пов'язувати з розробленням педагогічних моделей використання цифрових та імерсивних технологій у навчанні дисциплін безпекового циклу, а також із вивченням можливостей використання технологій штучного інтелекту у підготовці майбутніх фахівців до діяльності в умовах надзвичайних ситуацій.

Література

1. Про освіту : Закон України від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 12.06.2025).
2. Про професійну (професійно-технічну) освіту : Закон України від 10 лютого 1998 р. № 103/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-вр> (дата звернення: 12.06.2025).
3. Кодекс цивільного захисту України : Закон від 02 жовтня 2012 р. № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17> (дата звернення: 12.06.2025).
4. Биков В. Ю. Цифрова трансформація освіти і науки: сучасний стан і перспективи розвитку. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. Т. 70. № 2. С. 15-30. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v70i2.2693>.
5. Цифрові технології професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у воєнний та повоєнний час : навчально-методичний посібник / Пригодій М. А., Гуржій А. М., Гуменний О. Д. та ін. Київ : Інститут професійної освіти НАПН України, 2023. 327 с.
6. Makransky G., Petersen G. Immersive virtual reality and learning: A meta-analysis. *Educational Psychology Review*. 2019. Vol. 31. P. 1-29. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10648-019-09470-5>.
7. Radianti J., Majchrzak T., Fromm J., Wohlgenannt I. A systematic review of immersive virtual reality applications for higher education. *Computers & Education*. 2020. Vol. 147. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2019.103778>.
8. Cronin, J., Durham, M. L.. Microlearning: A concept analysis. *Computers, Informatics, Nursing*. 2024. №42(6). P. 413–420. DOI: 10.1097/CIN.0000000000001122
9. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки : схвал. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-р> (дата звернення: 12.06.2025).

References

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2017), The Law of Ukraine "On Education" dated 05.09.2017 no. 2145-VIII, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (access date June 12, 2025).
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (1998), The Law of Ukraine "On Professional (Vocational and Technical) Education" dated 10.02.1998 no. 103/98-VR, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-вр> (access date June 12, 2025).
3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), Code of Civil Protection of Ukraine dated 02.10.2012 no. 5403-VI, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17> (access date June 12, 2025).
4. Bykov, V.Yu. (2019), "Digital transformation of education and science: current state and development prospects", *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*, Vol. 70, no. 2, pp. 15-30, DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v70i2.2693>.

5. Pryhodii, M.A., Hurzhii, A.M., Humennyi, O.D. et al. (2023), *Tsyfrovii tekhnolohii profesiinoi pidhotovky maibutnikh kvalifikovanykh robitnykiv u voiennyi ta povoiennyi chas* [Digital technologies of professional training of future skilled workers in wartime and postwar period], tutorial, Instytut profesiinoi osvity NAPN Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 327 p.
6. Makransky, G. and Petersen, G. (2019), "Immersive virtual reality and learning: A meta-analysis", *Educational Psychology Review*, Vol. 31, pp. 1-29, DOI: <https://doi.org/10.1007/s10648-019-09470-5>.
7. Radianti, J., Majchrzak, T.A., Fromm, J. and Wohlgenannt, I. (2020), "A systematic review of immersive virtual reality applications for higher education", *Computers & Education*, Vol. 147, DOI: <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2019.103778>.
8. Cronin, J. and Durham, M.L. (2024), "Microlearning: A concept analysis", *Computers, Informatics, Nursing*, no. 42(6), pp. 413–420, DOI: 10.1097/CIN.0000000000001122.
9. Cabinet of Ministers of Ukraine (2018), "Concept of development of the digital economy and society of Ukraine for 2018–2020" dated 17.01.2018, no. 67-r, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-p> (access date June 12, 2025).

Коляса П.І., Башуцька О.С., Завитій О.П.

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ТА ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Мета. Метою статті є теоретичне обґрунтування інноваційних підходів до викладання безпеки життєдіяльності та цивільного захисту в закладах професійної освіти й визначення їх значення для формування професійної компетентності майбутніх фахівців.

Методика дослідження. Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціальних методів пізнання. Застосовано методи аналізу та синтезу для вивчення наукових підходів до викладання безпеки життєдіяльності та цивільного захисту і визначення їхніх ключових характеристик. Системний метод використано для розгляду підготовки здобувачів професійної освіти до безпечної діяльності як цілісної педагогічної системи, що поєднує когнітивний, ціннісно-мотиваційний і поведінковий компоненти. Порівняльний аналіз застосовано з метою зіставлення традиційних та інноваційних підходів до навчання дисциплін безпекового циклу. Узагальнення й абстрагування дали змогу сформулювати теоретичні висновки щодо доцільності впровадження конструктивістського, компетентнісного, ризик-орієнтованого та аксіологічного підходів. Теоретичне моделювання використано для обґрунтування напрямів модернізації методики викладання з урахуванням цифровізації освітнього середовища і застосування симуляційних та імерсивних технологій.

Результати дослідження. Обґрунтовано доцільність модернізації викладання безпеки життєдіяльності та цивільного захисту шляхом упровадження інноваційних педагогічних підходів, зокрема використання цифрових, симуляційних та імерсивних технологій, гейміфікації, мікронавчання та інтеграції змісту дисциплін безпекового циклу з професійно орієнтованими предметами. Доведено, що комплексне поєднання когнітивного, ціннісно-мотиваційного та поведінкового компонентів підготовки сприяє формуванню готовності здобувачів освіти до діяльності в умовах ризику та невизначеності. Доведено, що впровадження інноваційних педагогічних технологій сприяє підвищенню ефективності професійної підготовки здобувачів освіти, формуванню їх психологічної готовності до діяльності у кризових ситуаціях та розвитку інформаційно-цифрової компетентності.

Наукова новизна результатів дослідження. Набуло подальшого розвитку систематизація та теоретичне узагальнення інноваційних підходів до викладання дисциплін безпекового циклу у закладах професійної освіти на основі інтеграції конструктивістського, ризик-орієнтованого, компетентнісного та аксіологічного підходів.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані висновки та узагальнення можуть бути використані під час розроблення освітніх програм, навчально-методичного забезпечення та цифрових освітніх ресурсів з безпеки життєдіяльності та цивільного захисту, а також у процесі підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів професійної освіти.

Ключові слова: безпека життєдіяльності, цивільний захист, професійна освіта, культура безпеки, цифровізація освіти, інноваційні технології навчання, заклади професійної освіти.

Koliasa P.I., Bashutska O.S., Zavytii O.P.

INNOVATIVE PEDAGOGICAL APPROACHES TO TEACHING LIFE SAFETY AND CIVIL PROTECTION IN VOCATIONAL EDUCATION INSTITUTIONS

Purpose. The aim of this article is to provide a theoretical substantiation of innovative approaches to teaching life safety and civil protection in vocational education institutions and to determine their role for the formation of professional competence of future specialists.

Methodology of research. The methodological basis of the study is a set of general scientific and special methods of cognition. Methods of analysis and synthesis were used to study scientific approaches to teaching life safety and civil protection and to determine their key characteristics. A systematic method was

used to consider the preparation of vocational education seekers for safe activities as an integrated pedagogical system that combines cognitive, value-motivational, and behavioral components. Comparative analysis was used to compare traditional and innovative approaches to teaching safety-related disciplines. Generalization and abstraction made it possible to formulate theoretical conclusions regarding the feasibility of implementing constructivist, competency-based, risk-oriented, and axiological approaches. Theoretical modeling was used to substantiate the directions of modernization of teaching methods, taking into account the digitalization of the educational environment and the use of simulation and immersive technologies.

Findings. The feasibility of modernizing the teaching of life safety and civil protection through the introduction of innovative pedagogical approaches, in particular the use of digital, simulation, and immersive technologies, gamification, microlearning, and the integration of safety cycle disciplines with professionally oriented subjects, has been substantiated. It has been proven that a comprehensive combination of cognitive, value-motivational, and behavioral components of training contributes to the formation of students' readiness for activities in conditions of risk and uncertainty. It has been proven that the introduction of innovative pedagogical technologies contributes to increasing the effectiveness of professional training of students, forming their psychological readiness for activities in crisis situations, and developing information and digital competence.

Originality. The systematization and theoretical generalization of innovative approaches to teaching security-related disciplines in vocational education institutions based on the integration of constructivist, risk-oriented, competence-based, and axiological approaches has been further developed.

Practical value. The conclusions and generalizations obtained can be used in the development of educational programs, teaching and methodological support, and digital educational resources on life safety and civil protection, as well as in the process of improving the skills of teaching staff of vocational education institutions.

Key words: life safety, civil protection, vocational education, safety culture, digitalization of education, innovative learning technologies, vocational education institutions.

Дата надходження рукопису: 01.08.2025

Дата прийняття рукопису до друку: 02.09.2025

Дата публікації: 30.09.2025